

NÉMETH ZOLTÁN

Arany János: Töredékek

*Nem lehet pontosan meghatározni,
ki vagyok én, Arany János,
halálom után, egy idegen világból,
amely nem enged, egy idegen világba,
szintén nem ereszt, olyan lettem talán,
amilyené válni szerettem volna?*

*Én Arany János vagyok, olyan bőséggel
adtam nektek a nyelvet, mint a jó anyák
az önfeláldozást, ontottam, spriccelt,
mint szoptató anyák melléből a tej,
dőlt belőlem a nyelv, és ti szoptátok,
meghíztatok rajtam, szép erős gyerekek.*

*Meghíztál, Kosztolányi, kikerekedtél,
Babits, szép kövér lettél, Márai,
az én nyelvemen éltek, gyönyörűségek.*

*Magyar nép, az anyátok vagyok,
nem tud felnőni élő magyar ember
a Családi kör és a Toldi nélkül,
nem lehet gondolkodni nélkülem,
az én nyelvemen gondolkodtok,
táncoltok bilincseimben.*

*Itt a túlvilágon van egy lehetőség,
és én kibaszáltam,
eleinte még csak láthatatlanul,
az író kéz apró irányításával
írtam bele egy-két nekem tetsző
szó szerkezetet a rólam szóló
tanulmányokba, majd pedig, szegény Riedl,
egy egész fejezetet írtam meg nélküle
saját magamról, sőt, teljes tanulmányokat,
és az egész csúcsaként újjászülettem
József Attilaként, de gyorsan meguntam.
Nagyon fájt. Nem ment.*

*Most itt ülök a sötét ürességben,
itt nincs egyetlen fénycsík sem,*

*utánozom az egykori mozdulatokat,
a semmibe ír kezem, de minden
megmarad valahol számolatlan alteregóim
monitorján.*

*Már nem égetem el a kézirataimat,
amelyekben vállalhatatlan, obszcén
és nonszensz sorok szerepelnek,
hanem álneveken küldöm a szerkesztőségekbe.*

*Nem hagyok meghalni, miközben
én nem hagyom meghalni magam
rajtatók keresztül, ez a halhatatlanság
örök körforgása.*

*A hangot csíkokban hasogatom le a nyelvemről,
kiakasztottam száradni, majd pedig beleragasztottam
egy albumba:*

*1. A vajúdo nők fájdalma: anyám szül,
és a csecsemő rövid időn belül meghal.
A leállíthatatlan intenzitású görcsök:
anyám szül, és a csecsemő rövid időn belül meghal.
Mindez nyolcszor egymás után.
Így születtem én, ezzel a rengeteg fájdalommal,
erre születtem én, Arany János,
kit a testvére szoptatott.*

*2. Lucifer szeme néz ki a résen,
amit a doktor művelt velem.
Elmondom, mi volt: Kovács Sebestyén Endre
megvizsgálta hasam, majd kérdésem
nélkül elővette kusztoráját, s a hasi daganat
kékes helyét bemetszette. Az így képezett nyíláson
három-négy darab epekövet távolított el. Később
még kb. nyolc-kilenc darab epekő bukott ki
a gennyező résen, amely halálomig gyengén szivárgott.
Nem tudtam szabadulni a gondolattól,
hogy a sátán szeme néz ki vérző húsomból,
rajtam keresztül szenved, zokog,
s én mint cselédje, könnyeit törölgetem.*

*3. Degré Alajos meglátogatott a forradalom után.
Irtóztató idők voltak, akasztások, spionok,
száraz kilátástalanság. A házban, ahol bujdostam,*

*könyveket halmoztam fel. Megdöbbsent,
hogy még mindig magyar szavakkal bíbelődöm,
még mindig azt hiszem,
hogy érdemes ezen a pusztulásnak szánt nyelven,
ennek a pusztulásnak szánt, megtizedelt népnek írni.
De nekem búza nőtt a szavakban,
és én ezt a kenyeret ettem életemben
és halálom után.*

*4. Kilépni az életből,
és belépni egyenesen az irodalom történetébe
Gyulai Pál emlékebeszédében,
mint olyasvalaki, ki szerinte
nem tudott műgond nélkül írni,
megjelenni Beöthy irodalomtörténetében,
lángelmeként,
főszereplőként fellépni Riedl Frigyes monográfiájában,
a magyar nemzeti pozitívizmus első tárgyaként,
zseninek lenni a nyárspolgár álarcában,
sőt beteges, abnormális zseninek,
ami a legnagyobb elismerés volt a korban,
Babits Petőfi és Arany-ában,
bátor hősnek lenni
Kosztolányi Mórícshoz írt válaszcímében,
tüneménynek egy Weöres Sándor-versben,
ennyi volt az élet.*

*5. A Múzeumkertben az Arany-szobor
Toldi mellékalakját a Turáni Társaság
elnökéről, Pekár Gyuláról mintázták,
Piroskát pedig az előző elnök,
Széchenyi Béla lányáról.
Kivonható és összeadható bármi.*

*6. Kassákat olvasom:
hallom, Ady földhöz vágta és rátaposott szabadverseire.
Nekem viszont ideje végiggondolnom, mit jelentene
átírni az egész életművet rímtelen,
hangsúlyok és trocheusok nélküli vázra.
Szegény Toldi: megreszketne a kinyújtott szálfá kezében
négyütemű tizenkettősök nélkül?*

*7. Képtelenség meghalni:
1965. május 23., Keresztury írja híres Arany-könyvét.
Válla fölött a kézirat fölé hajolok.*

*Körülbelül tizenöt percig figyeltem, amit ír.
Az egyik jelző éppen nem tetszett nekem.
Óvatosan megfogtam könyökét, és alig
érezhető nyomással rávettem, hogy
húzza át a már leírt melléknevet,
s apró irányítással
máris új szót kanyarított fölébe.
Az arcán láttam, hogy boldog volt,
elégedett a megtalált szóval.
Így lesz tehát az ember halhatatlan.*

*Én ezekért a szavakért annyit szenvedtem, nem adom,
de minden szó azonnal él, a szándék ellenére,
költő nem tud érvényesen beszélni a költészetről?,
akkor hát legyek irodalomtudós, de a költészet
csarnokában állva csak dobog, lüktet minden szó,
megfékézetlenül, véresen, a születés fájdalmában,
szavak, ijedt arccal, ijedt arcú szavak, kihangosítva,
elnémítva, szavak terpeszben állva szülnek*

*jelentést, egy percig sem bírom sírás nélkül,
ha erre gondolok, az irodalom szerialitása, amely
keresztüllöki magát az élő és holt szavakon,
semmit sem értek a nyelvből,
kapaszkodom használatukba,
de gyakran félrevezet, mást jelent annak, aki*

*órákon át ül az asztalnál, hallgatja a szavak
lélegzését, szinte eggyé válik az asztallappal,
szinte eggyé válik a papírlappal, az utolsó
sejtjeit is belegyömöszöli, a szó, ahogy
a költő után kap görcsösen, ahol tejet sejt,*

*az írás fölött az óra, amely szétüti szerveit,
a versből mintha egy befalazott gyermek ujjai
lógnának ki, úgy szenved a sorokban,
mint egy szó, amelyet sarokba dobtak,
de a plasztikai sebészeten hajlékony üveggel
cserélték ki a bőrét,*

*mindhiába, csak azok a szavak élnek túl,
amelyek kilopták a másik szájából az ételt,
a becsületesek mind meghaltak,
csak a söpredék maradt,
csak a söpredék élte túl,
az alja, aki átverte,*

*és ezeken a szavakon kell állítani bármit
a világról, énről, ami maradt,
egy élő és egy halott szó között
semmilyen különbség sincs,
borzalmas, iszonyatos megállapítás,
de az üres jelentés szarkofágja mindkettő,*

*egy költő artikulálatlan szavaival ütögeti
a sorokat, mint visszhangzó csempét,
fekszik az ágyban órákon át,
és kicsi szívének löktetését hallgatja folyamatosan,
kiszívják pumpával belőlem, s a felszakított sebben,
most... árva énekem, mi vagy te?*

MARGÓCSY ISTVÁN

Arany János irodalmi képe

Kerek, szép, kétszázas évfordulója van Arany Jánosnak – méltó és igazságos tehát, hogy az irodalmi élet megemlékezzék jelentőségéről, hagyományáról és jelenlétéről. S valóban, az irodalmi folyóiratok mind rendre gazdag összeállításokat közölnek Arany kapcsán, bizonyítván: Arany hagyománya nem csak a hivatal vagy a szakma számára fontos (hiszen egy évtizede a kétszázötven éves Kazinczy-évforduló, amely pedig radikálisan megújította a tudományos szakma Kazinczy-képét és megközelítéseit, a szépirodalom és az irodalmi élet számára szinte fel sem tűnt). Elolvassván emiatt több folyóirat emlékszámát, köztük persze elsősorban a kiemelkedően remek *Alföld*-válogatást (amely szinte kivétel nélkül első osztályú és izgalmas verseket gyűjtött össze!), talán érdemes elmerengeni azon is, milyen az a kép, amely ma Arany Jánosról él és hat, a költők és a nem-költők között – s vajon miért épp ilyen?

Hiszen elgondolkodtató: az a nagyon hatásos és erős műfaj, amely a magyar irodalomban kb. százötven éve különlegesen fontos szerepet játszik, vagyis a költőknek egymásról, elődeikről (egymáshoz, elődeikhez) írott ódája vagy fiktív episztolája, Arany Jánost sokkal kevésbé érintette, mint költőtársait. Ha azokra a vaskos kötetekre gondolunk, amelyek összegyűjtötték a Petőfihez, Adyhoz, József Attilához, Bartók Bélához írott verseket, akkor elcsodálkozhatunk: vajon Arany miért nem kaphatott ilyen nagyszabású irodalmi emlékkönyvet? Vagy ha azt látjuk, hogy Petőfinek vagy József Attilának kultikus emlékezete megengedhette azt is, hogy a hódoló óda emelkedettségétől eltávolodó, akár karneválinak is nevezhető költői „feldolgozás” tárgyává válhattak (gondoljunk csak a rengeteg frivol vagy játékos Petőfi-parafrázisra vagy paródiára, vagy arra a merész ötletre, amely kiváló költőket serkentett arra, hogy József Attila öregkori, fiktív líráját megteremtsék!), akkor felmerülhet a kérdés: Arany vajon miért maradt meg abban a szinte hivata-